

plane docent doctores allegati : ratio autem potest duplex reddi ex dictis. Prima est, quia tunc præcipitur directe actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum prius præcipitur intentio talis finis, ut tandem ex illa sequeretur electio, quia intentio finis ex se antecedit electionem medii, vel certe si actus externus primo præcipitur, et additur ut fiat ex tali intentione quæ ad complementum ipsius actus necessaria non erat, plane per se præcipitur actus ille interior, qui addendus est exteriori. Secunda ratio est, quia lex humana, ut dixi, non potest præcipere omnem bonitatem, sed illam quæ suo fini et exteriori gubernationi accommodata est : quod autem actus exterior fiat hac vel illa intentione extrinseca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, sed ad Deum pertinet, qui scrutatur corda : non est ergo illa materia legis humanæ. Et ita responsum est ad fundamentum contrarium, negando assumptum.

10. Ad exemplum autem de præcepto negativo, primum nego paritatem rationis. Nam potest multum pertinere ad commune bonum, verbi gratia, ad justitiam servandam in iudicio, ut nemo ex odio, vel propter sordes illud munus assumat, et ideo in malis prohibendis potest ille modus habere majorem proportionem. Deinde supra dixi revera non prohiberi aut puniri malitiam proveniente a tali intentione, sed ipsum actum externum absolute: pœnam vero non imponi ipso jure, nisi dependenter a tali conditione : unde est etiam differentia supra insinuata, quia si per affirmativum præceptum addatur intentio extrinseci finis, extenditur jurisdictio, et augetur obligatio ad novum actum interiorem; quando vero punitur actus exterior, si a tali interiori procedat, potius restringitur prohibitio, et jurisdictionis usus, quia non punitur omnis actus exterior qui puniri posset. Ad aliud vero exemplum, de intentione offerendi sacrificium pro hac vel illa causa aut persona, dicitur imprimis obligationem illam, regulariter loquendo, non fundari in sola jurisdictione, sed vel in voto obedientiæ, vel in aliqua obligatione justitiæ, per quam potest aliquis se obligare ad faciendum aliquid sub hac vel illa intentione, maxime si ad effectum actionis necessaria sit : unde dicitur, secundo, illam intentionem non esse omnino extrinsecam illi actioni, sicut supra dicebamus de intentione conficiendi sacramentum : nam licet in præsentia illa intentio non sit de necessitate sacrificii ut sic, est tamen necessaria ad completam oblationem sa-

crificii et ad fructum ejus, et ideo qui potestatem habet præcipiendi sacrificium, totum id præcipere potest.

11. Ad rationes alterius sententiæ, respondetur imprimis in illa regula juris sermonem esse de timore servili peccaminoso, quando quis ita voluntarie facit opus præceptum, ut animum habeat non faciendi, si posset pœnam effugere : nam in illo modo operandi deest voluntas necessaria ad implendum præceptum apud Deum, etiamsi exterius impleri videatur. Et ita negatur similitudo : nam, qui facit totum id quod lex humana præcipit, et cum omnibus externis circumstantiis quas præcipit, licet prava intentione id faciat, non facit aliter quam debeat facere ex vi illius legis humanæ, licet faciat aliter quam alia lex divina præcipiat, et ideo non peccat contra legem humanam, licet alias peccet. Unde ad primam confirmationem respondetur legem humanam præcipere actum de se bonum, seu qui de se potest bene fieri, non tamen præcipere omnes modos necessarios ut bene fiat. Et ita fere respondet D. Thomas 1. 2, q. 96, art. 3, ad. 2. Et eadem est responsio ad secundam confirmationem. Nam lex humana præcipit actum in se continentem cultum Dei, vel mediocritatem aliquam temperantiæ, aut alterius virtutis : illam autem potest habere actus, etiamsi ex parte operantis male fiat ex alio capite, quod per se non prohibet nec præcipit lex humana.

12. Ad ultimam confirmationem, admittimus communem et veram doctrinam, quod per legem humanam actus præcepti determinatur ad certam speciem virtutis. Non est autem sensus quod lex humana præcipiat illam virtutis speciem esse per se intentam ab operante, aut quod pure fiat sine admixtione alicujus malitiæ : sed sensus est legem humanam, præcipiendo, non imponere solum obligationem obedientiæ, quæ generalis est et in omni præcepto includitur, sed etiam præcipere de se actus singularum virtutum, quia, ut supra dixi, leges humanæ intendunt facere homines honestos in omni genere virtutis, et ideo præcipiunt secundum omnes species virtutum. Non tamen inde fit ut lex humana præcipiat actum studiosum simpliciter, et ut studiose fiat, sed satis est quod præcipiat studiosum ex genere, et constituendo tale medium in tali specie virtutis, ut patet clare in materia justitiæ; præcipit enim actum ejus, constituendo medium in materia illius, quo servato non peccatur contra illam legem, etiamsi ex avaritia vel alio vitio quis operetur.

CAPUT XXX.

UTRUM LEX HUMANA ET CIVILIS POSSIT OBLIGARE AD SUI OBSERVATIONEM CUM PERICULO CUJUSCUMQUE NOCUMENTI TEMPORALIS, ETIAM MORTIS.

1. Declaravimus modum obligationis legis humanæ quoad gravitatem ejus; nunc explicandus est quoad rigorem, ut sic dicam, vel lenitatem ejus, et consequenter explicabitur quoad durationem ejus, vel cessationem ratione occurrentis occasionis, quæ maxime esse solet quando damnum aliquod grave et periculum ejus imminet ex observatione legis, et ideo inquirimus an in hujusmodi occasione cesset obligatio legis, ita ut nullum peccatum sit illam non servare.

2. *Sententia negans absolute posse legem humanam obligare cum mortali periculo vitæ.*—Prima sententia absolute docet legem humanam non posse obligare cum mortali periculo vitæ, vel alio simili. Tenet Almain. in Moralibus, tract. 1, cap. 3, inclinat Sylvest. verb. *Metus*, q. 7. Fundamentum est, quia dare vitam propter opus per se non necessarium ad salutem vel honestatem, est opus difficillimum, et supererogationis : lex autem humana non potest hujusmodi opera præcipere : ergo. Confirmatur, quia conservare vitam est de lege naturæ; ergo nulla lex humana potest contra hoc præcipere : unde D. Thomas 2. 2, q. 104, artic. 5, dixit in his quæ ad conservationem corporis spectant, hominem non teneri homini obedire.

3. *Secunda sententia, legem humanam obligare in universum, non obstante quovis mortis periculo.*—Altera sententia est, legem humanam in universum obligare, non obstante quocumque periculo mortis. Ita docet Cajetan. 1. 2, quæst. 96, artic. 4; et 2. 2, q. 125, artic. 3. Idem sentit Adrian. in 4, quæst. 3 de Clavibus; Henric., tract. de Synod. Episcop. post 3 part., artic. 1, num. 271, in tom. 13 tractatum, part. 2. Fundamentum est, quia quod est contra legem humanam est malum et peccatum, ut ex supra dictis patet : ergo etiam propter mortem vitandam faciendum non est, cap. *Ita ne*, 32, q. 3, ex August. Confirmatur primo, quia bonum commune præferendum est privato, et homo tenetur pro communi bono vitam perdere : sed humana lex propter commune bonum ponitur : ergo servanda est, non obstante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non potest quis propter metum mortis contrahere cum con-

sanguinea in gradu prohibito per legem humanam, nec potest aliquis propter vitandam mortem sacrum facere sine vestibus sacris, cum tamen id solum sit de lege humana. Denique non potest quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem, cap. *Sacris*, de his quæ vi, etc.

4. *Esse potestatem in magistratu civili, et canonico ad obligandum suis legibus cum periculo vitæ.*—Est in republica necessaria potestas ad suam conservationem et commune bonum.—Nihilominus, dicendum est primo non deesse potestatem in magistratu civili, et idem a fortiori de ecclesiastico, ad obligandum suis legibus et cum periculo vitæ, si necesse sit. Sententia est communis, et mihi certa, et præter auctores secundæ opinionis, tenent eam Soto, lib. 1 de Justit., quæst. 6, art. 4, in fine; et in 4, distinct. 22, quæst. 1, artic. 4; et Ledesma 2 part., quæst. 10, art. 5, et quæst. 25, art. 3; Covar. qui alios refert, in cap. *Alma mater*, 1 part., § 3, n. 9, et alii infra citandi. Ratio est, quia in republica est potestas necessaria ad suam conservationem et commune bonum; sed ad hos fines est moraliter necessarium præceptum obligans ad aliquid agendum, vel ad perseverandum in aliquo loco, non obstante periculo mortis : ergo cadit hoc sub humanam potestatem. Minor constat, quando necessarium est agere periculosum bellum ad defendendam rempublicam, vel perseverare tempore pestis in aliquo loco ad procurandam communem salutem, vel si necesse sit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ discrimine. Major autem per se nota videtur ex terminis, quia alias insufficienter provisum esset gubernationi et conservationi reipublicæ. Sed dici potest in his casibus legem naturalem obligare, et ideo non esse hanc obligationem præcepti humani, sed quasi coactionem ad servandam naturalem obligationem. Respondetur primo, licet fortasse præceptum naturale tunc obliget rempublicam, vel cives in communi, non tamen hunc vel illum determinate : ergo applicare obligationem ad has vel illas personas, est potestatis humanæ, et ita ibi intervenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam non semper esse certam obligationem naturalem, sed sæpe esse posse rem dubiam et dependentem ex iudicio prudentiæ, an, scilicet, communi bono expediat hoc vel illo medio uti in tanto periculo : tunc autem interveniente iudicio principis seu Prælati, ejusque præcepto, inducitur certa obligatio, quæ non potest dici legis na-

turæ, sed humanæ. Et confirmatur tandem, quia hic actus est fortitudinis: ergo si necessarius sit reipublicæ, vel valde conveniens, potest lex humana illum præcipere; nam humana lex circa actus omnium virtutum versatur, ut in superioribus docuimus cum Aristot., 3 Ethicor., qui in specie loquitur de actu fortitudinis.

5. *Legem humanam tunc maxime obligare cum periculo vitæ, quando illud periculum per se est annexum actui præcepto.* — Dico, secundo, legem humanam tunc maxime, et quasi per se, obligare cum periculo vitæ, quando illud periculum per se est annexum, seu conjunctum actui præcepto, si alioqui lex justa sit, ut præsumi debet, quando oppositum non constiterit. Declarari poterit exemplis positus de bello, de periculosa navigatione, de curatione proximorum tempore pestis, et similibus: ratio autem est, quia tunc periculum non reputatur accidentarium, sed veluti de substantia actus moraliter considerati. Item non potest censeri præter scientiam, vel intentionem præcipientis, cum sit per se conjunctum actui: ergo, eo ipso quod præcipitur talis actus, censetur præcipi non obstante tali periculo, et potestas non deest ut ostensum est: ergo nascitur obligatio. Addidi vero conditionem justitiæ legis, quia hæc generaliter necessaria est, et in hujusmodi præcepta, multa requiruntur ut servetur, quia non potest res adeo difficilis juste præcipi, nisi ex justissima causa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam personam valde necessariam communi bono; quia respublica vel magistratus ejus non habet dominium vitæ civium, sed convenientem usum, et ideo non potest ex levibus vel ordinariis causis cogere cives ad perdendam vitam; quod etiam patet ex his quæ supra diximus de lege humana, scilicet, debere esse moraliter possibilem et facilem. Denique, hoc confirmant fundamenta prioris sententiæ. Nihilominus tamen hic est etiam vera generalis regula in superioribus posita, quando non manifeste apparet temeritas in lege, præsumendum esse pro justitia ejus, quia semper jus superioris præfertur; et, licet homo jus etiam habeat in vitam suam, tamen in eadem majus jus habet respublica, quia (ut in 5 Politic. dixit philosophus) civis magis est reipublicæ quam sui ipsius. Itaque in dubio æquali servanda est lex, licet propter periculum proprii detrimenti curandum sit ut certitudo aliqua de justitia legis habeatur.

6. *Quid dicendum quando periculum non est*

per se conjunctum actui præcepto. — Dico tertio: si mortis periculum non est per se conjunctum actui præcepto, sed contingenter adjungitur, lex humana per se non obligat ad sui observationem cum tanto periculo vitæ, imo nec alterius gravissimi nocenti, quale est gravis infamia, aut magna jactura bonorum: ex accidenti vero, seu in aliquo casu obligare potest. Priorem partem sequuntur a fortiori auctores allegati in prima opinione, et non repugnant allegati in assertione prima, sed favent maxime et Gabr. in 4, distinct. 18, quæst. 3; et Ocham in suo Dialog., 1 part., lib. 7, cap. 58, quatenus dicunt Ecclesiam non posse suis legibus regulariter imponere tam rigorosam obligationem: nam idem est *regulariter quod per se*. Et idem sentit Major in 4, distinct. 18, quæst. 4, insinuat etiam Navar. in Sum., cap. 25, n. 84. Sumitur denique ex multis quæ congerit et allegat Felin. in cap. 1 de Constit. n. 49. Probatur autem primo prior pars inductione, quia lex divina, quæ gravior est, non solet obligare in simili eventu. Exemplum commune est de Davide, qui propter necessitatem manducavit panes propositionis, 1 Reg. 21, quos laicis manducare non licebat, juxta legem, et tamen factum defendit Christus Matth. 12, ubi eodem modo excusat discipulos qui die sabbati spicas colligebant. Et ita exposuit etiam D. Thomas 3 part., quæst. 40, art. 4, ad 3; et eodem modo declarat factum Machabæorum pugnantium die sabbati 2. 2, quæst. 100, art. 8. Idem constat in præcepto divino de integritate confessionis; nam grave periculum interdum excusat ab illius executione quasi materiali (ut sic dicam). In præceptis etiam ecclesiasticis potest fieri similis inductio: nam præceptum jejunii non obligat cum detrimento salutis, quod explicatum est in cap. *Consilium*, de Observ. jejun., et idem constat de præcepto audiendi Missam, recitandi horas, etc. Simili modo, propter necessitatem famis licet communicare cum excommunicato procurando subsidium, cap. *Quoniam multos*, 11, quæst. 3, cap. *Inter*, de Sentent. excommun.; eadem autem ratio est in reliquis. Generalis autem ratio conclusionis est, quia talis necessitas ostendit non fuisse in legislatore voluntatem obligandi in tali eventu, vel etiam non fuisse potestatem: quacumque autem illarum deficiente, cessat obligatio legis; ergo. Utraque præmissa constat ex supra dictis, præsertim tractando de epikia, quia potestas humana non se extendit ad omnia sine mensura; voluntas etiam prudens non vult obligare

quantum potest, sed cum moderatione et benignitate. Obligare autem ad quemcumque actum præcepti, non obstante quacumque accidentali necessitate insurgente, esset supra potestatem legislatoris humani, quia talis obligatio communiter non est necessaria ad commune bonum reipublicæ, ut in communi observatione talium legum contingit: et quamvis aliquando non sit aperte injusta obligatio, vel supra potestatem, si sit nimis gravis et dura, censetur esse præter voluntatem legislatoris, quod maxime in divinis legibus positivis observatur, ut communiter doctores interpretantur; ergo.

7. *Probatur secunda pars.* — Altera vero pars, scilicet, per accidens fieri posse ut etiam in eo casu obligetur homo ad servandam legem, communis etiam est: talisque necessitas esse censetur, quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel injuriam religionis, aut grave scandalum pusillorum: tunc enim bonum commune et religionis præferendum est privato etiam propriæ vitæ. Item, quia tunc transgredi præceptum humanum esset vel deficere in confessione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinsece malum. Exemplum sit, si tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius observantiæ ecclesiasticæ: tunc enim consentire illi esset significare se idem sentire, et contemnere: imo etiam exterius dissimulare, et non plane resistere, ad minimum esset aliis scandalum dare, et ideo nunquam licet, juxta illud Augustini lib. de Bono conjugat., cap. 16: *Satius est fame mori, quam idolothytis vesci* (utique cum scandalo vel injuria religionis), 1 Corinth. 10; et ideo hæc obligatio non solum in ecclesiasticis legibus locum habet, sed etiam in civilibus, quia etiam illæ contemnendæ non sunt, nec magistratus civilis, et in earum etiam violatione scandalum cavendum est; nec satis erit in hujusmodi casu habere interius intentionem non scandalizandi vel non contemnendi, et exterius agere contra legem ad vitandam mortem; hoc (inquam) non est satis, quia tenemur exterius non contemnere, nec contemptibus consentire, vel cooperari; et similiter ad vitandum scandalum, maxime necessarium esse solet actum externum vitare: si autem protestatio aliqua exterior sufficeret ad tollendum scandalum, tunc cessaret illa necessitas, ut notavit Bonavent. in 4, distinct. 33, dub. 8, circa litt., et latius in materia de scandalo tractatur.

8. Dices: ergo in hujusmodi casibus, licet obligatio talis actus quasi resultet occasione legis positivæ, nihilominus proprie non oriri ex illa, sed aut præcepto affirmativo confitendi fidem tempore opportuno, vel ex præcepto negativo non præbendi scandalum aliis, vel non contemnendi legem, aut superioris potestatem; quæ sunt obligationes legis naturalis, pertinentque ad legem charitatis, aut religionis, vel confessionis fidei, vel justitiæ legalis, non ad particularem legem positivam. Respondeo, licet probabile hoc sit, probabilius tamen videri etiam in illo casu obligare legem humanam. Itaque non negamus in illis eventibus obligare præcepta illa naturalia, seu aliquid illorum: dicimus tamen, obligare ad servandam ipsam legem positivam, et ita etiam legem ipsam positivam obligare. Sicut in occasione necessaria confitendi fidem, obligat fides ad sustinendum martyrium propter fidei confessionem, et nihilominus tunc etiam obligat fortitudo quasi imperata a fide: ita ergo est in præsentibus; unde e contrario si quis in eo casu violet legem positivam in contemptum religionis, non solum peccat in specie contemptus, sed etiam in specie vitii contrarii illi morali virtuti, ad quam pertinet præceptum, ut in casu Machabæorum, si illi comederent carnes porcinas, non solum contra religionem, sed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vitium; et sic de aliis.

9. *Notanda ad judicandum quando obligetur aliquis ad legem sub periculo mortis.* — *Periculum mortis vel est ab intrinseco, vel ab extrinseco.* — Sed quæret tandem aliquis quomodo possit certum judicium ferri ad discernendum tempus et occasiones in quibus obligat lex humana, non obstante periculo mortis. Respondeo vix posse certam aliquam regulam designari, sed prudenti arbitrio utendum esse. Duo tamen ad hoc prudens judicium ferendum observari possunt. Primum est dupliciter posse homines incidere in hoc periculum, seu in metum mortis. Uno modo ab intrinseco, seu ex naturali et ordinaria conditione humanæ conditionis fragilis, sive oriatur ex ægritudine intrinseca, sive ex necessitate famis aut sitis, sive ex tempestate maris, sive ex occasione belli alia de causa occurrentis, sive ex quacumque alia causa extrinseca, quæ directe non intendat transgressionem legis. Alio modo potest hoc malum imminere ab extrinseco, id est, ab homine comminante tale malum, ut extorqueat legis transgressionem; unde prior dici potest quasi per accidens respectu talis effectus: hic